



Foto Photo: Peter Gall

## OKNÁ DO MANIFESTOV NOVEJ CESTY

### WINDOWS INTO THE MANIFESTOS OF THE NEW PATH

Imro Vaško

**ARCHITEKT  
FRIEDRICH WEINWURM.  
NOVÁ CESTA**

ARCHITECT  
FRIEDRICH WEINWURM.  
NEW PATH

**Kurátorka** Curator:  
Henrieta Moravčíková

**Odborná spolupráca**  
Expert cooperation:  
Denis Haberland

**Architektúra výstavy**  
Exhibition architecture:  
Peter Moravčík

**Grafická úprava**  
Graphic design: Lubica Segečová

25. 1. 2018 – 20. 5. 2018,  
**Slovenská národná galéria**  
Slovak National Gallery, Bratislava

Pred štyrmi rokmi (2014) vydalo vydavateľstvo SLOVART výpravnú 376-stranovú knihu o živote a diele architekta Friedricha Weinwurma (1885 – 1942). V edícii tohto významného slovensko-českého vydavateľstva venovanej najvýznamnejším osobnostiam slovenskej architektúry doteraz vyšli publikácie o Dušanovi Jurkovičovi (Dana Bořutová) a Emilovi Bellušovi (Matúš Dulla). Ako tretiu vydali monografiu architekta, ktorý je najvýznamnejším predstaviteľom novej vecnosti na Slovensku. Autorka Henrieta Moravčíková interpretuje dielo tohto architekta a osvetľuje dosiaľ neznáme skutočnosti súvisiace s jeho pracou. Kniha *Friedrich Weinwurm Architekt/Architect* v desiatich kapitolách porovnáva Weinwurmovo dielo s dobovými architektonickými prejavmi miestnej aj medzinárodnej scény a skúma jeho začlenenie v kontexte domácej i širšej európskej architektonickej situácie. Kniha súčasnými komparatívnymi prostriedkami komplexne objavuje osobnosť, tvorbu, rozmyšľanie, osud a traumata doteraz málo známeho fenoménu vecnosti,

angažovanosti aj doby, urbánnej kultúry i židovstva v mimocentrálnom priestore teritória medzivojnovnej strednej Európy 20. storočia.

Po štyroch rokoch od vydania tejto knihy sa autorskému tímu Henriety Moravčíkovej v spolupráci so Slovenskou národnou galériou podarilo prekročiť z dvojrozmerného priestoru knihy vizualizujúcej niekoľkoročný cieľný odborný výskum do trojrozmerného a štvormesačného výstavného projektu v priestoroch Esterházyho paláca v Bratislave s názvom *Architekt Friedrich Weinwurm: Nová cesta*.

Napriek limitujúcemu výstavnému prostrediu SNG, ktorá bola nútená transformovať typické podlažia komplikovaných dispozícií pôvodne obytného paláca do nevhodných a poddimenzovaných výstavných priestorov, sa autorskému tímu kurátorky a architekta výstavy Petra Moravčíka podarilo do ôsmich pôdorysne rôznorodých miestností rozvinúť kontinuálne niekoľkostopové rozprávanie príbehu knihy. Architektonická inštalácia komunikuje paralelné línie (uvádzané v sprievodnej



publikácii výstavy) „Weinwurmovo architektonického pôsobenia, ktoré bezprostredne súviselo s umeleckou avantgardou, hľadaním novej architektonickej formy a riešenia bytovej otázky. Na výstave sa v priamej konfrontácii stretávajú architektonické návrhy s textami, kde architekt formuloval svoje predstavy o architektúre s bezprostrednou reflexiou jeho diela v dobových publikáciách. Paralelu k tomuto historickému materiálu tvorí línia, ktorá sprítomňuje dielo Friedricha Weinwurma prostredníctvom súčasných zobrazovacích prostriedkov, modelov, priestorových schém a fotografií.“

Dejová línia kurátorského skúmania Moravčíkovej tímu nesleduje časovú životnú os tvorby a diela Friedricha Weinwurma, ale vytvára hodnotiace celky. Prvá vstupná aj záverečná miestnosť dispozície predstavujú

architekta na troch monumentálnych stenách. Úvodný text dopĺňa veľkoformátový portrét – reprodukcia skupinovej fotografie architekta a jeho deviatich blízkych spolupracovníkov v životnej veľkosti. Oproti čiernobielej zväčšenej je biela reliéfná stena konfrontujúca v jednej spoločnej mierke modely väčšiny z dvadsiatich štyroch Weinwurmových mestských víl a bytových domov s dvojicou urbanistických obytných komplexov Unitas a Nová doba. Nasledujúce priechodné miestnosti výstavnej inštalácie pokračujú v kurátorskom členení na tri kontinuálne nadväzujúce časti: 1. Manifest „Dobe primerané stavitelské umenie“, v ďalších troch miestnostiach 2. Manifest „Vecnosť“ a záverečný 3. Manifest „Strecha nad hlavou každého“ v poslednej miestnosti inštalácie. Mimo Manifestov je ešte jedna samostatná miestnosť venovaná časti „Židovská tvorba“



a takzvaná „Technologická miestnosť“, ktorá inštaluje dva technologické unikáty navrhnuté Weinwurmom – jeden zachránený a archívovaný funkčný fragment patentovaného okna firmy „Kraus“ zo zbúraného objektu na Bezručovej ulici a laserom vyrezaný interpretovaný model výstavného pavilónu Továrne na bauxitový cement v Ladciach na Dunajskom veľtrhu v Bratislave z roku 1930.

Téma „okna“ sa prelína celou inštaláčnou koncepciou kurátorky.

Cez Moravčíkovej „interpretačné okno“ sa na existujúcu architektonickú substanciu Weinwurma pozerajú fotografie Olje Triašky Štefanovič, ktoré dokumentujú dnešný aktuálny stav architektonických stavieb a ich bezprostrednej okolitej krajiny. Monumentálny fotografický pohľad zvnútra smerom von do krajiny a na mesto vedie napríklad z rodinného domu Weil na Mišíkovej 1. V externých, ale aj

invertných záberoch smerom od dverí a vstupov do miestností (Villa Reisner na Lermontovovej 13) a objektov (napríklad Život poisťujúca účastinná spoločnosť Phönix na Grösslingovej 6) s maximálnym odstupom od vnútra Weinwurmových interiérov sa dokonale prejavil autorský manuál Triašky Štefanovič, ktorá sa zaujíma o veľkoformátové printy, zobrazenia komplexnosti času a nefalšovaný obraz starnutia i deštrukcie. Spolu s Moravčíkovej architektonickým rešpektom a presným geometrickým chápaním priestorových súvislostí, tektonických štruktúr a dizajnerských originalít tak vznikla jedinečná fotograficko-architektonická metodika zobrazovania stredoeurópskej architektonickej substancie moderny v čase toku turbulentných a bezkontinuálnych dejín konfiškačného fašizmu, komunizmu aj privatizačného divokého kapitalizmu.

Kurátorkou a architektom inštalovaná výstavná architektonická krajina kombinuje fotografické veduty simulujúce mierku 1 : 1 so sériami reportážnych záberov dochovaných priestorov. Vo vizuálnej konfrontácii rôznych formátov fotografií, výberu originálnych signovaných a datovaných paspartovaných farebných ozalítov a pauzákov (vyčerpávajúco dokumentovaných v pôvodnej knihe SLOVARTU), premietaných digitalizovaných axonometrií a laserom vyrezávaných architektonických 3D modelov vznikla monografická architektonická výstava, na Slovensku doteraz nere realizovaná.

Navyše sa priestorová kurátorská a architektonická koncepcia posúva o lingvistický rozmer národnostných dejín bratislavského, slovenského aj stredoeurópskeho priestoru.

Friedrich (Fridrich) Weinwurm, narodený 30. augusta 1885 v Borskom Mikuláši, ktorý je niekde uvádzaný aj ako Bedrich/Bedřich Weinwurm a v rodnej matrike zapísaný ako Alfred József Weinwurm, dokumentuje národnostne spleť iníciačné kultúrne dejiny moderného Slovenska. Weinwurm bol „slovenský“, po nemecky hovoriaci a píšuci „židovský“ architekt aj „ľavicovou“ intelektuálnou osobnosťou modernej architektúry i kultúry na Slovensku, ktorého ako „nečistú rasu“ počas samostatného hitlerovského slovenského štátu perzekvovali, väznili a nakoniec donútili k úteku z krajiny, pri ktorom v roku 1942 zahynul.

Ďalším rozmerom Weinwurmovho odhalovania na Moravčíkovej výstave v SNG sú aj reprodukované zvukové stopy čítania Weinwurmových textov, ktoré architekt písal v nemeckom jazyku a bilingválne ich čítal slovensko-nemecky píšuci spisovateľ Michal



Hvorecký. Vzniká tak zaujímavá priestorová informačná koláž, ktorá problematizuje doteraz nezdôrazňované kultúrne súvislosti oneskorenej a rôznorodej urbánnej kultúry i rodiacej sa štátnosti Slovenska v priebehu 20. storočia.

Publikačný a výstavný projekt Moravčíkovej výskumného tímu o architektovi Friedrichovi Weinwurmovi bol dlhodobou očakávaným príspevkom nielen o zaujímavých, inšpirujúcich a zreých európskych dejinách modernej slovenskej architektúry, ale je aj presahovým príspevkom k stále nedostatočnému kultúrnemu mapovaniu sebauvedomovacieho procesu Slovenska v rodiacej sa československej štátnosti, ktorej storočnicu si tento rok pripomínáme.

Friedrich Weinwurm je najvýznamnejším predstaviteľom prvej generácie intelektuálov narodených na území Slovenska a vyštudovaných mimo Prahy v Nemecku (v Drážďanoch a Berlíne), ktorí celý aktívny život tvorili výlučne na Slovensku. Je predstaviteľom

predvojnovaj generácie, po ktorej nasledovala druhá autentická povojnová generácia slovenských architektov prichádzajúcich z rurálnych oblastí celého Slovenska študovať už do Bratislavy.

Výstavne moderované časti Manifestov Moravčíkovej prezentácie „Nová cesta“, „Dobe primerané stavebné umenie“, „Strecha nad hlavou pre každého“ a „Kam vedie nová cesta?“ jednoznačne ukazujú a dokumentujú globálny filozofický rozmer nielen autorskej osobnosti Friedricha Weinwurma, ale celej lokálnej intelektuálnej scény rodiaceho sa mesta a národa. Priblížené do slovenčiny – preložené texty v katalógu výstavy (napríklad Weinwurm, Fritz: *Wohin führt der neue Weg* v časopise *Nová Bratislava* z roku 1931) rehabilitujú lokálny intelektuálny diskurz do vyspelých spoločensko-avantgardných dobových reálií: „Každá doba má svoju formálnu reč, svoje vlastné hľadanie zobrazenia dobových pocitov. Čím väčší je chaos dnešného života, čím spletitejšie je rozloženie síl na politickom a hospodárskom poli, s tým väčším odhodlaním hľadajú umelci zjednodušenie, racionalizáciu a mechanizáciu života, bývania – vyjasnenia všetkých názorov na hospodárskom, spoločenskom a duchovnom poli.“

Výstava *Architekt Friedrich Weinwurm: Nová cesta* v Slovenskej národnej galérii v Bratislave v politicko-spoločenskom turbulentnom roku 2018 ukázala nielen potenciál a význam základných pilierov autentickkej slovenskej architektúry rovnocenne paralelnej s európskym architektonickým prostredím, ale aj kritický a aktuálny Weinwurmov potenciál pri permanentne sa opakujúcich kultúrnych a civilizačných hrozbách.